

РЕЦЕНЗИЯ

за: дисертационния труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в ПН 2.2. История и археология, в докторска програма Стара история и тракология на ИБЦТ-БАН, на редовен докторант Стефан Янакиев на тема: *Траките и римското провинциално общество между Истрос и Хемус през I-III в.*

изготвена от: доц. д-р Калин Стоев, член на Научното жури, въз основа на Заповед № 66 РД-10/11.06. 2021 на Директора на ИБЦТ-БАН проф. Румяна Прешленова и на Протокол № 01/21.06.2021 г. от първо заседание на НЖ

Кратки биографични данни за кандидата: Докторант Стефан Янакиев завършва своето висше образование в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, с бакалавърска степен по „Археология и история” (2012 г.) и магистърска степен по „Археология и археологическо културно наследство” (2016 г.). От началото на 2018 г. е редовен докторант в ИБЦТ, в докторска програма „История и археология” с тема на дисертацията „Траките и римското провинциално общество между Истрос и Хемус през I-III в.”. Участието му в редица конференции и проекти, както и публикациите му по време на докторантурата му показват сериозна подготовка за занимания с плодотворна научна работа. Съответно, от справката за изпълнение на минималните национални изисквания за заемане на образователната и научна степен „доктор” в своята област („Хуманитарни науки”) се вижда, че Стефан Янакиев е набрал 90 точки (Група А: 50 и Група Г: 40) в групи показатели А и Г от изискуемите 80 точки (Група А - 50 + Група Г – 30) според Правилника на БАН за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България и според т. 9 (2) от Приложение към Правилника на НС на ИБЦТ.

Характеристика на научната продукция: Представеният дисертационен труд се състои от 512 страници, структурирани във въведение, изложение в четири глави, заключение, научни приноси на дисертационния труд и използвана литература.

Във въведението се изброяват целите и задачите на дисертационния труд, подходите към разрешаването на научните задачи, териториалния и хронологическия обхват на изследването, методите на изследване, направен е преглед на изворовата и историографската база. Целите и задачите са формулирани конкретно и уместно и са съобразени със спецификата на изворовия материал и общата насока на проучванията в научното поле.

Трябва да се каже, че актуалността на темата е безспорна – макар че е наложена научна практика да се изследват определени слоеве в римското провинциално общество в нашите земи, целево изследване на дефинирания по определени признаци тракийски етнос в него запълва една ниша в литература по проблематиката и е оправдано и приносно. Съпоставено, аргументацията на определянето на географския обхват на изследването има нужда от допълнителна аргументация, която е налична (с. 8 сл.) Въпреки че в научната практика е прието изследванията на римското провинциално общество да вървят по-скоро по провинции (вж. например монографиите на Ил. Боянов, О. Александров, К. Стоев), тук е приемливо аргументиран подходът, териториите на Дунав и Стара планина да се изследват, без заглавието да конкретизира изрично конкретните провинции, които, при всички положения обхващат региони със свои политико-културни особености. Освен това културно-политическите особености на регионите в очертаното пространство са изтъкнати чрез самата структура на дисертацията, в която отделните глави са посветени на региони с определени специфики – черноморското крайбрежие, дунавския лимес и южните части на провинция Долна Мизия, което е адекватен подход. В методологически план това улеснява съобразяването на изследването със структурата на римското общество, която държи сметка за разликите в културен и социален смисъл между „по-

военизираните” и романизиранни региони и тези с по-малко влияние на армията (с. 11), което прави добро впечатление.

Хронологичните рамки на изследването не будят възражения, както и методологията (просопографски и антропонимичен анализ), логично подбрана с оглед на основния и най-обилен исторически извор, с който учените разполагат за изследването на римското провинциално общество – епиграфиката, тъй като разглежданата тема предполага историческо проследяване на поведението и съдбата на тракийския етнос в римското провинциално общество, което с оглед на изворовата документация за обществото в римската лимес провинция Долна Мизия, неизбежно е свързано с изследване на видимите проявления на траките в изворите – основно епиграфски. Затова е логично, че работата на практика се състои от множество микросоциални и просопографски анализи, които в крайна сметка водят до определени изводи за мястото на траките в римското провинциално общество. За анализа на имената докторантът е привлякъл достъпната литература, особено именните компилации и каталози, които са изброени скрупулозно във въведението към изворите и литературата. От по-нататъшното изложение (с. 89-90) става ясно, че в методологически план докторантът успешно борави със сигнификацията на т.нар. “епиграфски навик” като социално значима практика, за да гради своите изводи.

В първа глава „Писмени сведения за траките и римското провинциално общество” докторантът се занимава с тракийския етнос в историческия контекст на римското провинциално общество в разглежданата област – такъв, какъвто той е очертан от сведенията от писмените извори. Разглеждани са общи за тракологията и тракийското изворознание проблеми (етническата картина в Карпато-Дунавския басейн, походите на М. Лициний Крас, проблематиката за мизите и др.). В тази част авторът не бърза да предложи радикално нов поглед върху събитията и проблемите: така например проблемът за етногенезиса на мизите се разглежда на базата на по-приетите мнения от съществуващата литература, която поставя присъствието им в изворите в контекста на августовата пропаганда (с. 46). Това е приемлив подход, с оглед на факта, че с оглед на спецификата на изворовата

информация, главата е по-скоро въвеждаща и цели обобщаване на писмените сведения, отколкото централна. Повече внимание и развиване от страна на автора заслужават според мен някои приемливи и коректни наблюдения, като например това, че даките имат сериозно присъствие южно от Дунава (с. 48). Има и някои дребни пропуски – на с. 48 е забравено да се отбележи, че нападението над Мизия е дело на даките и сарматите. Докторантът познава добре историческите извори и макар и без претенции за тексткритика показва запознатост с основните характеристики на писмените сведения като извор, напр. тенденцията на някои антични автори да компилират своята информация от по-стари сведения, да употребяват архаизми, с други думи е способен на критично разглеждане на изворовата информация. Това му позволява да прави интересни изводи като този, че Плиний Стари е запознат по-добре със земите на бъдещата Горна Мизия (с. 59), както и да очертае важните за разбирането на по-нататъшното изложение изводи от историческия контекст на региона – за етапите в административното усвояване на земите между Дунава и Хемус, започнало във времето на Август и интензифицирано след управленията на Траян и Хадриан, както и приносното стратифициране на „историческа”, „административна” и „романизационна” етнонимия (с. 69-70). Що се отнася до сведенията за обществената организация в тракийското общество в предримската епоха, за което има оскъдни сведения, докторантът правилно слага фокус върху сведенията за обществената организация на гетите у Йордан, Дион Хризостом и Страбон, върху стратегиите и последвалите административни реорганизации в севернотракийските земи. Генералното заключение за ролята на писмените извори и изворите, засягащи общоадминистративната уредба води до правилния извод, че единствено епиграфското изследване на микрорегионално ниво може да доведе до наблюдения за поведението на траките в провинциалното общество.

От глава втора („Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от Черноморското крайбрежие между Истрос и Хемус”) насетне започват главите, които представляват аналитичното „ядро” на работата. Главата е посветена на тракийското население в римското общество в региона на

Черноморието. В географски и методологически план проблематиката е поставена правилно – действително, Черноморското крайбрежие между Истрос и Хемус се отличава със специфики и различен интензитет на романизационните процеси; постановката на проблематиката е правилна, като държи сметка за традиционните за изследването на римските интеграционни модели концепции – влиянието на държавната политика и привличането на елитите в римския цивилизационен модел (често наричано в литературата и *elite negotiation*), “епиграфския навик” и др. Малки забележки заслужават прекаленото свръхинтерпретиране на някои епиграфски изяви като непременно такива на “военна идентичност” (напр. Посвещението на Тракийския конник – с. 96), както и категоричното приемане за представителите на военната общност на някои траки, които не са отбелязани изрично с военен пост (ном. 6-10), въпреки че тяхната „военна романизация” е вероятна на базата на антропонимията и други привлечени от автора фактори. Анализът на паметниците обаче е удовлетворителен и води до правилни изводи – напр. че рекрутната политика се разгръща извън градовете, в „добруджанските селища”, както и регистрирането на регионите от Черноморието, където армията е фактор. Адмирации заслужава подходът на докторанта да не разглежда носителите на по-банални римски имена непременно като траки, а като евентуални представители на тракийския етнос (гл. II.1.2.). Разглеждането на траките в административния живот на провинцията правилно се съсредоточава върху поселищните структури в Малка Скития. Авторът успешно лавира между възможностите за произход от военен елемент или такъв, свързан с императорската администрация, за да обясни произхода на някои магистрати (с. 122, 131 и др.). Редица важни наблюдения на докторанта тук заслужават изтъкване: например това, че някои надписи дават основание да се смята, че в тези земи част от траките се обособяват в по-издигната социална прослойка (с. 124), или че в някои селища римляните започват да разчитат на местни магистрати след обособен исторически момент, например нашествието на костобоките (129-130), което е резонна хипотеза. Добре формулирани и аргументирани са и изводите за причините за издигане на тракийското население в черноморските градове, което трябва да се дължи на по-ранната им интеграция в елинското общество (141), или на някакъв баланс на

това, което докторантът нарича „романизационна и елинска практика” (с. 148). Наблюдават се и някои пресилени изводи, касаещи микросоциалния анализ (напр. че формулата когномен + патроним свидетелства непременно за произход от македонските земи). Това не пречи на докторанта на базата на целия разгледан материал да направи приносни заключения, например, че траките, налични сред различен тип длъжности и колегии в елинските апойкии са по-рано интегрирало се градско население и достигат своята зрялост като социална група в „минисоциум” на елинския полис (с. 165, при генералните изводи 226, 229). Генералният извод за селските територии като основен елемент на преобладаване на административно упълномощени траки е добре аргументиран (с. 165-167, също 228), а приятно впечатление прави и фактът, че авторът държи сметка за възможността определени антропоними да не могат да се определят като чисто тракийски, а да свидетелстват за културни връзки и пренос на население в Циркупонтика (173 сл., 194 сл.). Важен принос на дисертацията е наблюдението за добрата интеграция на траките в религиозните институции тук и разглеждането на поредица от примери, където се виждат брачни модели за жените с тракийски произход (190 сл., също генерално обобщение с. 226), чието изследване в крайна сметка резултира в удовлетворителни от познавателна гледна точка изводи: например, че те търсят модели на интеграция с представители на по-богатите елити от обществото на черноморските апойкии или за запазването на тракийската идентичност извън римската рангова система в обособена страта (с. 202).

Като цяло може да се обобщи че главата е приносна и има важна научна стойност, доколкото „доразчиства” пътя на изследването на една „елинизация” на тракийското общество, в рамките на генералната романизация. Същото важи и за други резултати, като например този, че тракийската антропонимия се проявява по-скоро при женски имена, което заслужава да се развие и в бъдещи проучвания (226). Допълнителни изводи, като този, защо няма голямо количество роби с тракийски произход са приносни и повече от адекватни, особено имайки предвид ранните свидетелства, че римляните разчитат на масови преселения на население.

Трета глава „Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от военните центрове по Долнодунавския лимес и северната част на територията между Истрос и Хемус” работи в методологията на втора и се занимава, обобщено казано, с тракийското население по мизийския „лимес” и близките му територии. Методическата и теоретичната основа и тук е добре поставена – държи се сметка за ролята на „епиграфския навик”, а и на епиграфската лаконичност като обстоятелства, позволяващи ни преценка върху процесите (248); анализът на имената държи сметка за паралели в именната номенклатура в определени социални прослойки от различни провинции (напр. 256). Разгледани са примерите, говорещи за интеграция на траките в армейските кръгове в различните периоди на римската власт между Дунава и Балкана. Като цяло, изводите тук са логични и издържани – например този за пика на израстване на тракийци в структурата на армията при Северите (с. 262) и за ролята на военните семейства върху създаването на тракийското общество в римската епоха. Логични и добре аргументирани са и изводите за разширеното влияние на траките в селските региони тук, където те естествено са добре представен елемент в местното управление (с. 287), както и анализът на няколко примера за траки в провинциална среда, от които се виждат механизмите при които се образува връзката на траките с провинциално-римския социум (с. 290). Редица просопографски наблюдения на докторанта са приноси и полезни – напр. за произхода на Т. Aelius Damanaeus, с дако-мизийски произход, който потвърждава ролята на населението от такъв произход от земите на Мизия (с. 255) или за репрезентативността на определени имена като например Crescens за връзките между траките и другите членове на „романизирана общност”, т.е. като типично романизационно име (309). Поредица пасажии на тази глава имат голяма стойност като по-мощно обобщение за редица тракийски антропоними. В същото време добро впечатление прави, че епиграфската документация не се абсолютизира, с други думи има тенденция изводите да са премерени спрямо диспропорциите в разпространението на епиграфския навик (310, 313), който е определен и като основна причина за проявата на тракийски елемент в определени региони, по-скоро извън ареала на легионните и помощните части. Подобен релевантен начин на изследване в крайна

сметка води и до коректни изводи, че ограниченията за римския „културен хоризонт” се предлагат от местните общини (318, също 326-327). Като обяснение за това се предлага елинското влияние и развитието на римската власт, водеща до интегриране на местния елемент. Впрочем, тук е мястото може би да се помисли и за това какво е влиянието на предримските структури за проявата на тракийски антропоними или видими фигури с тракийски произход.

Генералните изводи на главата са премерени и ценни и приносни с оглед на големия брой информация, на които се базират, което ни дава възможност да проследим и на базата на процентно съотношение кариерните модели и произход на участниците в римското общество и степента на влияние на армейските структури (322 сл.). Аргументира се извода, че обществото се раделя на две части – засегнати и незасегнати от военщината земи (с. 327). Бих открил като принос и заключението на докторанта, че жените в по-голяма степен представят тенденциите за романизация, което открива по-нататъшен път на разсъждения.

Желателно е докторантът допълнително да обясни извода си, че „траките не са устойчив компонент за заздравяването на римското влияние, присъствие и военен потенциал в споменатите части на Европа” (с. 327) - дали става въпрос за недостатъчна романизация в тези земи в контекста на романизацията в други провинции – например Галия, Испания и т.н.

Четвърта глава „Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от южната и Пристаропланинската част на територията между Истрос и Хемус” засяга последният регион от посочената област, а именно южните части на мизийските земи и предбалканските области. Анализът на военните лица от тракийски произход често е съпроводен с преглед на археологическия и историческия контекст на областта, за по-прецизна датировка. Що се отнася до изводите за темповете на навлизане на тракийско население в армейските структури, докторантът смята Едикта на Каракала от 212 г. за решителен момент по пътя към интеграция на тракийско население, за което се дава и съответната аргументация (359 с.). Това е извод, с който, според мен, докторантът трябва да е по-предпазлив, доколкото неминуемо този бум се дължи и на един кумулативен процес на създаване на „тракийски кариери” в рамките

на римската войска, чиито етапи могат да се проследят от самото начало на римската власт в българските земи в древността, което впрочем е споменато като важна тенденция по-нататък, в крайните изводи на главата. На места се отива в може би твърде умозрителни хипотези – за един *Iulius* няма достатъчно данни за кариера, вкл. в канцеларските части на римската армия (с. 365). Иначе е ценен и заслужава внимание анализът на докторанта за начина по който местните траки успяват да намерят своето място сред издигнатите прослойки на споменатия регион, особено в големите центрове Марцианопол и Никополис ад Иструм, включващ симбиоза на досега разгледаните начини на издигане на траки – чрез армията и по-често сред религиозните институции. Правилно е посочено, че това не винаги е резултат на целенасочена римска политика (382-383), както и че в Никополис ад Иструм и Марцианопол елиноезичният контекст благоприятства проникването на траките сред муниципалната „аристокрация”. Подобно на втора глава, тук искам да подчертая като принос детайлното изследване на траките от по-ниската страта на населението, което маркира районите със по-значително компактно население и по-голяма стабилност на тракийската идентичност. Полезно и важно е регионирането на проявите на тракийска идентичност, които докторантът засича предимно в източната част на разглеждания регион, и в които романизационната трансформация изглежда зависи от отсъствие на „култивационен мотиватор”, какъвто се явяват най-често най-често на ветерански заселвания и военни части (с. 428). Обобщенията към главата са приноси в подчертаването на динамиката, която създава интеграционния потенциал на региона, обусловена от срещата на военния романизъм с елинското влияние. Като цяло подробният анализ на траките в римското общество в този регион и аспектите на тяхната активност тук, поставени в паралел с изявата на тракийски идентичности по Черноморското крайбрежие може да се окачестви като приносно. Добре е докторантът да уточни твърдението си, че „сведенията до този момент не дават сигурни индикации за използването на тракийските постъпления в чужбина”, в чийто контекст е добре да се припомни наличие на немалък брой епиграфски паметници за наличие на тракийските уроженци *extra fines* (439 с.).

Заключението подчертава основните резултати и изводи на дисертацията. Правилно са обобщени спецификите на „епиграфския навик” и способността му да проявява или скрива характеристиките на тракийската идентичност в романизирана

среда. Особено важно и също приносно е преценяването и районирането на проявленията на епиграфския навик в различните области на разглеждания регион. Адекватен и резонен е изводът на докторанта, че проявлението на траки по епиграфски път зависи най-вече от конкретните местни обстоятелства. Бих откroил като съществен принос и посочването на конкретни процентни съотношения за ролята на военния елемент за романизацията на тракийското общество (с. 450). Също важна диференциация е направена при обобщението за съотношението на военния и „цивилния“ фактор за авансирането в различните региони. На място и приносно е обобщението, включително с цифри, на значението на брачните връзки при интеграцията на тракийския елемент в черноморските апойкии. Приносен и новаторски е и изводът, че тракийската антропонимия се разпространява по-скоро благодарение на връзките между самите и носители, а не толкова като маркер за идентификация сред чужд колонизаторски елемент (456). Обобщаващото заключение за зависимостта на траките в обществото от характеристиките на провинциалната система е подходящ финал за постигнатото в текста.

По-нататък в текста следват обобщение за приносите на труда, използвана литература, включваща съкращения на античните автори и текстове, на епиграфските корпуси и на периодиката, както и заглавия на кирилица и латиница.

Обобщено може да се каже, че текстът е добре издържан в методологическо и научно отношение и показва запознатост на докторанта с научните практики. Докторантът показва необходимите умения за работа с изворовия материал и особено с епиграфските паметници, и за градене на защитими хипотези изводи в рамките на една историческа картина, която като цяло е трудно възстановима, остава най-често встрани от описанията на античните автори и подлежи на проследяване по разпръснатата документация от разглеждания регион. Няколкото забележки и въпроси-уточнения отправени по-горе по отношение на не много на брой изводи или концепции не променят общото добро впечатление от работата. Слабост на дисертацията е в стила на някои места, поради което препоръчвам лека стилистична редакция при евентуално издаване на труда – тя би следвало да премахне значителен на брой твърде експресивни и на места разговорни изрази, които не допринасят съществено за разбиране на историческата динамика.

Авторефератът отразява изследването по приемлив начин и отговаря на изискванията. Признавам изброените от докторанта 10 приноса. Удовлетворително са разрешени и поставените в увода цели и задачи. Важно да се спомене, че Стефан Янакиев се е справил с една много трудоемка тема, дисертацията му отговаря на изискванията за подобно научно изследване, предлага оригинални научни резултати и приноси.

Казаното по-горе ме кара да дам утвърдителна оценка за присъждането на Стефан Янакиев на образователната и научната степен “доктор” по професионално направление 2.2. История и археология и научна специалност Стара история и тракология за дисертационния труд “Траките и римското провинциално общество между Истрос и Хемус през I-III в.”

София,

Доц. д-р Калин Стоев

24.08.2021 г.